

بسم الله الرحمن الرحيم

به نام او و به یاریش

گزارش نشست «ژورناليسم پژوهشی در علوم انسانی»

مدیریت فرهنگی معاونت کاربردی سازی علوم انسانی و فرهنگی

نشست علمی «ژورناليسم پژوهشی در علوم انسانی» با همکاری مدیریت فرهنگی معاونت کاربردی سازی علوم انسانی و فرهنگی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی به مناسبت روز خبرنگار، در روز شنبه، مورخ ۱۷ مردادماه ۱۴۰۵ ساعت ۱۰ تا ۱۲ به صورت برخط برگزار شد. سخنرانان این نشست دکتر عبدالمجید مبلغی؛ مدیر گروه پژوهشی جامعه شناسی سیاسی پژوهشکده انقلاب اسلامی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دکتر طیبہ محمدی کیا؛ هیات علمی پژوهشکده مطالعات سیاسی و روابط بین الملل و حقوق پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و دکتر محمدهادی گرامی؛ هیات علمی پژوهشکده مطالعات قرآنی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و دبیری نشست نیز برعهده افسر الملوک ملکی پژوهشگر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بود.

سخنان مقدماتی دکتر فاطمه براتلو

در آغاز نشست، دکتر فاطمه براتلو معاون کاربردی سازی علوم انسانی و فرهنگی، ضمن گرامیداشت روز خبرنگار و خوشامدگویی به حاضران، بر ضرورت تقویت حضور اجتماعی دانش و توسعه سازوکارهای مؤثر برای پیوند میان نظام تولید علم و حوزه عمومی تأکید کرد. وی «ژورناليسم پژوهشی» را یکی از سازوکارهای واسطه در این زمینه دانست که می تواند با تسهیل گردش اجتماعی دانش، زمینه ورود یافته ها، شواهد و دستاوردهای پژوهشی به عرصه عمومی و بهره گیری از ظرفیت علوم انسانی در فهم، تبیین و صورت بندی مسائل جامعه را فراهم آورد.

وی در ادامه، با اشاره به جایگاه این موضوع در مأموریت های معاونت، ژورناليسم پژوهشی را از محورهای در دست مطالعه و توسعه دانست و بر ضرورت تبیین مبانی مفهومی، شناسایی الزامات حرفه ای و بررسی سازوکارهای نهادی آن تأکید کرد. دکتر براتلو با ابراز امیدواری نسبت به تداوم نشست های تخصصی در این زمینه تصریح کرد که ژورناليسم پژوهشی را نباید به اطلاع رسانی درباره فعالیت ها و دستاوردهای علمی فروکاست؛ بلکه باید آن را بخشی از زنجیره ترجمان، واسطه گری و گردش دانش

دانست که می‌تواند دامنه مخاطبان علوم انسانی را گسترش دهد و امکان حضور مؤثرتر پژوهش در گفت‌وگوهای عمومی را فراهم سازد.

دکتر براتلو در بخش دیگری از سخنان خود، ضمن قدردانی از سخنرانان نشست و با اشاره به نکات و آموزه‌هایی که از دیدگاه‌ها و مباحث مطرح‌شده در این جلسه حاصل شده است، بر ضرورت استمرار چنین گفت‌وگوهای تأکیدی کرد. وی با توجه به ماهیت تعاملی و گفت‌وگومحور ژورنالیسم پژوهشی، توانایی ترجمان و روایت پژوهش و برقراری گفت‌وگوی علمی با مخاطبان عمومی و گروه‌های مختلف اجتماعی را از جمله قابلیت‌هایی دانست که در جامعه دانشگاهی ایران نیازمند تقویت است.

وی در پایان خاطر نشان کرد که تداوم گفت‌وگوهای تخصصی، انجام مطالعات منسجم و بهره‌گیری از ظرفیت صاحب‌نظران می‌تواند زمینه تدوین چارچوب مفهومی و طراحی برنامه عملیاتی توسعه ژورنالیسم پژوهشی را فراهم سازد. به گفته وی، توانمندسازی اعضای هیئت علمی و پژوهشگران برای ارتباط و تعامل مؤثرتر با حوزه عمومی، طراحی برنامه‌های مهارتی مبتنی بر نیازسنجی، توانمندسازی، و تدوین «دانشنامه مفاهیم اقماری مرتبط با ایده ژورنالیسم پژوهشی» از جمله ایده‌های عملیاتی قابل پیگیری در این مسیر است. وی همچنین بر اهمیت شناسایی و شبکه‌سازی میان پژوهشگران، روزنامه‌نگاران و دیگر کنشگران این حوزه تأکید کرد.

دکتر طیبه محمدی‌کیا

«ژورنالیسم دانشی و نقش آن در گسترش توان سیاست خارجی کشور»

دکتر محمدی‌کیا بر اهمیت تولید، تفسیر و انتشار دانش به‌عنوان یکی از مولفه‌های اصلی قدرت ملی در عصر اطلاعات تأکید کرده و گفت: قدرت کشورها تنها بر توان نظامی و اقتصادی استوار نیست، بلکه توانایی تولید، تفسیر و انتشار دانش نیز به یکی از مؤلفه‌های اصلی قدرت ملی تبدیل شده است.

«ژورنالیسم دانشی» (Knowledge Journalism) رویکردی نوین در روزنامه‌نگاری است که با اتکا بر داده‌های معتبر، پژوهش‌های علمی، تحلیل‌های تخصصی و روایت‌های مبتنی بر شواهد، به تولید محتوای دقیق و قابل اعتماد می‌پردازد. این نوع روزنامه‌نگاری می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر در دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی، تصویر بین‌المللی کشور را بهبود بخشیده، اعتمادسازی کند و زمینه توسعه همکاری‌های علمی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را فراهم آورد.

دکتر محمدی‌کیا به نقش ژورنالیسم دانشی در تبیین مسائل، تحلیل روندها و ارائه اطلاعات معتبر برای تصمیم‌گیران و افکار عمومی پرداخت و در ادامه به اثرگذاری آن در حوزه سیاست خارجی اشاره نمود و افزود: در حوزه سیاست خارجی، انتشار روایت‌های مستند و علمی درباره ظرفیت‌های کشور، پیشرفت‌های فناورانه، دستاوردهای دانشگاهی، توانمندی‌های اقتصادی و فرهنگی، می‌تواند قدرت نرم کشور را افزایش داده و بر افکار عمومی جهانی تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، گسترش رسانه‌های دیجیتال، شبکه‌های اجتماعی و هوش مصنوعی، فرصت‌های جدیدی برای توسعه ژورنالیسم دانشی فراهم کرده است. با این حال، چالش‌هایی مانند انتشار اخبار جعلی، جنگ شناختی، سوگیری رسانه‌ای و رقابت شدید اطلاعاتی، ضرورت ارتقای سواد رسانه‌ای، آموزش خبرنگاران تخصصی و ایجاد سازوکارهای اعتبارسنجی اطلاعات را دوچندان کرده است.

عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در پایان سخنرانی خود ژورنالیسم پژوهشی را حلقه اتصال میان جامعه علمی، رسانه‌ها و سیاست‌گذاران برشمرد و گفت: در مجموع، ژورنالیسم دانشی می‌تواند حلقه اتصال میان جامعه علمی، رسانه‌ها و سیاست‌گذاران باشد و با تولید محتوای دقیق، شفاف و مستند، به تقویت دیپلماسی عمومی، افزایش اعتبار بین‌المللی و تحقق اهداف سیاست خارجی کشور کمک کند.

دکتر محمدهادی گرامی

«درنگی در اهمیت رسانه و ترویج برای کنشگری آکادمیک»

دکتر سیدمحمدهادی گرامی عضو هیات علمی پژوهشکده مطالعات قرآنی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، در نشست علمی «ژورنالیسم پژوهشی در علوم انسانی» با ارائه سخنرانی خود تحت عنوان «درنگی در اهمیت رسانه و ترویج برای کنشگری آکادمیک»، به کالبدشکافی نسبت جدید پژوهشگران علوم انسانی با رسانه و فناوری‌های نوین پرداخت. دکتر گرامی سخنان خود را با به چالش کشیدن پندار سنتی «روشنفکر منزوی» آغاز کرد؛ تفکری کلاسیک که پژوهشگر را زاهدانه در معبد کتابخانه‌ها تصویر کرده و ترویج علم را سطحی‌نگری می‌شمارد. وی با رد این نگاه و با تکیه بر «نظریه شبکه-کنشگر» برونو لاتور نشان داد که حیات یک حقیقت علمی در گروی گردش آن در یک «سیستم عروقی علم»

است؛ به گونه‌ای که علم ترویج‌نشده، به لایهٔ معرفت‌شناختی «کالعدم» سقوط می‌کند، زیرا هیچ فرآیند کنشگری یا تغییری را در شبکه جهان واقع تحریک نکرده است.

ایشان در ادامه با تکیه بر «نظریه میدان علمی» پیر بوردیو، تفکر «پرهیز از خودنمایی علمی» را مخدوش دانست و افزود که «سرمایه علمی» به عنوان شکلی از سرمایه نمادین، هرگز بدون تایید و مصرف اجتماعی شکل نمی‌گیرد و پژوهشگر ناگزیر است اثر خود را به عنوان یک «عرضه اولیه» وارد بازار رقابتی اندیشه کند؛ چرا که محصول پنهان در قفسه، هرگز پتانسیل مرئی شدن و ترویج را نخواهد داشت.

دکتر گرامی سپس به تبیین روش‌شناسی ترویج پرداخت و مرز میان «کنشگری آکادمیک» و «توده‌گرایی زرد» را تشریح کرد. وی تأکید کرد که ترویج علم، ساده‌سازی مبتذل نیست؛ بلکه هنر «ترجمان فرهنگی» و انتقال مفاهیم از اتمسفر پیچیده تولید متن به اتمسفر «زیست‌جهان» روزمرهٔ جامعه امروز است؛ یعنی تبدیل اسناد خشک روایی به روایت‌های عینی و لمس‌کردنی «دین زیسته» به گونه‌ای که ترویج‌کننده روش اندیشیدن منتقدانه در رسانه‌ها باشد.

ایشان با ارجاع به پدیده ظهور مدل‌های زبانی هوش مصنوعی (LLMs)، از مرگ حتمی پژوهشگران صرفاً گردآورنده خبر داد و تأکید کرد که در عصر دیجیتال، نقش سنتی نویسندگان باید به یک «کیوریتور علمی» ارتقا یابد؛ کسی که کارش تولید خام فکت نیست، بلکه به کمک هوش مصنوعی، داده‌های انبوه را برای هویت مادی و فرهنگی جامعه معنادار می‌سازد.

دانشیار پژوهشگاه علوم انسانی در پایان سخنرانی خود، هشدار داد و آینده‌پژوهانه پیرامون پدیده سقوط در آکادمیای سنتی مطرح کرد. وی با تکیه بر مفاهیم روان‌شناسی اجتماعی هویت نظیر «نارسیسیزم تفاوت‌های کوچک»، حساسیت مفرط و جنگ‌های زرگری اساتید منزوی بر سر مسائل خُرد متنی را نقد کرد که هم‌زمان با تخلیه کامل مرجعیت دانشگاه در جامعه رخ می‌دهد؛ پدیده‌ای که فضا را برای هجوم همه‌جانبهٔ سلبریتی‌های باسوادنما و شبه علم به افکار عمومی باز می‌کند. وی در نهایت هشدار داد که پافشاری بر مدل انزوا، خودکشی نهادی است و اگر امروز ترویج را به عنوان وظیفه‌ای عینی نپذیریم، فردا به طور کامل از سوی جامعه، رسانه و ساختارهای مادی بودجه‌ریزی حذف خواهیم شد.

دکتر عبدالمجید مبلغی

«کارویژه ژورنالیسم پژوهشی در گسترش و بسط علوم انسانی»

دکتر مبلغی بحث خود را با تعریفی از ژورنالیسم دانشی آغاز نمود و گفت: ژورنالیسم دانشی در علوم انسانی، به مثابه یک کنش معرفتی، پاسخی به شکاف معرفت‌شناختی میان دو ساحت «زیست جهان نظری دانشگاه» و «زیست جهان زیسته عمومی» تعریف می‌شود. ضرورت این واسطه‌گری از آن روست که علوم انسانی، با دغدغه‌های معنایی، هویتی و ارزشی خود، برخلاف علوم طبیعی که دستاوردهایشان از مسیر فناوری به جامعه راه می‌یابد، برای تأثیرگذاری ناگزیر از «ترجمه‌ی زبانی» مفاهیم انتزاعی به قالبی مأنوس و در عین حال دقیق است.

دکتر مبلغی به روند بلوغ پرسش‌های بنیادین علوم انسانی با بازتاب یافتن آن در فضای عمومی اشاره کرد و ادامه داد: از منظر معرفت‌شناسی اجتماعی، این جریان یک چرخه دوسویه را فعال می‌کند: پرسش‌های بنیادین علوم انسانی، زمانی به بلوغ می‌رسند که در فضای عمومی بازتاب یافته و با بازخوردهای تجربی و روایی مردم مواجه شوند. این بازخورد، خود به غنی‌تر شدن نظریه می‌انجامد و دانشگاه را از مونولوگ نخبگانی به دیالوگی همگانی با «سوژگان معرفتی» (شهروندان) بدل می‌سازد. اما تحقق این آرمان با سه چالش روبروست: فقدان نهادهای واسطه با سواد دوگانه، دشواری حفظ دقت نظری در عین جذابیت عمومی، و مقاومت درون دانشگاهی در برابر عمومی‌سازی که آن را همسان با کاهش اعتبار علمی می‌پندارد.

ایشان در پایان سخنرانی خود افزود: موفقیت این جریان، نیازمند فائق آمدن بر این چالش‌ها است. همچنان که سنجش توانمندی آن نیز تابعی از گذار از معیارهای کمی به معیارهای کیفی و هرمنوتیکی است؛ معیارهایی که توانایی یک متن را در مسئله‌دار کردن بدیهیات عمومی، تغییر در مفروضات جمعی و گشودن پرسش‌های تازه در جامعه ارزیابی کنند. بدین ترتیب، ژورنالیسم دانشی در علوم انسانی، معرف نوعی «عاملیت معرفتی» است که زمینه‌ساز جامعه‌ای پرسشگر می‌شود؛ جایی که آگاهی در آن فرآیندی مشارکتی و همگانی است.

سخنان پایانی دکتر آمنه بختیاری

دکتر آمنه بختیاری، مدیر فرهنگی معاونت کاربردی‌سازی علوم انسانی و فرهنگی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ضمن تشکر و قدردانی از اساتید سخنران و حاضرین در نشست، به ضرورت بحث ژورنالیسم پژوهشی در علوم انسانی به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های مهم مدیریت فرهنگی برای تبدیل دانش تخصصی علوم انسانی به محتوای قابل فهم، اثرگذار و اجتماعی پرداخت و گفت: ژورنالیسم پژوهشی، اوج کار خبرنگاری است و نقش کلیدی در ارتقاء دانش عمومی و آگاهی اقشار مختلف جامعه از علوم و فناوری‌های مختلف دارد. پژوهش‌های ارزشمند حوزه علوم انسانی زمانی می‌توانند در ارتقای فرهنگ عمومی و حل مسائل جامعه نقش‌آفرین باشند که از فضای محدود دانشگاهی فراتر رفته و به زبان ساده به جامعه عرضه شوند. مردم با خواندن گزارش‌هایی از آخرین یافته‌های علمی و دستاوردهای پژوهشی، به مطالب علمی علاقمند شده و خود به دنبال تحقیق در آن زمینه می‌روند. ضرورت این بحث، تضمین شفافیت در سه مرحله پیش‌تولید، تولید و پساتولید را می‌طلبد تا بتواند سناریوهای غیرخطی و تعاملی را با جامعه تولید کند.